

SCENARIUSZ DWÓCH ZAJĘĆ POŚWIĘCONYCH PAŃSTWU I DEMOKRACJI¹

PAŃSTWO

Państwo jest podstawową strukturą społeczną, która wpływa w ogromny stopniu na życie zamieszkujących je obywateli. Dlatego ważne jest, aby uczniowie zrozumieli, jak ustroj państwowy może wpływać bezpośrednio na ich codzienne życie, a także jak ważne jest, aby aktywnie działać na rzecz rozwoju własnego państwa. Warto też pokazać inne formy ustrojów państwowych i porozmawiać z uczniami o korzyściach i stratach społecznych wynikających z życia w państwie o określonej formie władzy (demokratycznej, autorytarnej, totalitarnej).

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

Konwencja o prawach i obowiązkach państw z Montevideo z 1993

„Polityka” Arystoteles

METODY PRACY

Praca w grupach

Prezentacja efektów pracy przed grupą

Analiza tekstu źródłowego

STRUKTURA ZAJĘĆ

Zadaj uczniom pytanie o to ile jest według nich państw na świecie. Wymień też kilka nietypowych państw (np. Watykan, Andorra) lub terytoriów, które często są mylone z państwami (Grenlandia, Irlandia Północna) i poproś o określenie czy jest to państwo czy nie. Następnie poproś o uzasadnienie tego przekonania. Podziel uczniów na grupy po 4-5 osób i daj im czas na określenie, czemu uważają, że dane terytorium jest państwem, a inne nie.

CECHY PAŃSTWA

Następnie podsumujcie razem burzę mózgów na tablicy. Przedstawiciel każdej grupy podejdzie do niej i wypisze jedno kryterium wedle, którego grupa zdecydowała, czy dany teren to państwo czy nie.

Wspólnie powinniście stworzyć listę cech charakteryzujących współczesne państwa. Jeśli Wam się to nie uda przytocz art. 1 Konwencji z Montevideo z 1993:

„Państwo jako podmiot prawa międzynarodowego powinno posiadać następujące elementy:

- stałą ludność,
- struktury karne,
- suwerenna władza,

CELE LEKCJI WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Uczeń:

- 1) wymienia podstawowe cechy i funkcje państwa; wyjaśnienia, czym jest władza państwowa;
- 2) wskazuje różnice w sytuacji obywatela w ustroju demokratycznym, autorytarnym i totalitarnym.

¹ Scenariusz lekcji opracowany na podstawie Programu nauczania KOSS zgodnego z nową podstawą programową opracowanego przez Alicję Pacewicz, Tomasza Mertę i Sylwię Żmijewską-Kwiręg, CEO, Warszawa 2010

- *określone terytorium (wielkość państwa nie wpływa na jego podmiotowość) oddzielone od innych granicą,*
- *zdolność wchodzenia w relacje międzynarodowe.*”

Omów po kolei wszystkie cechy państwa, zwracając szczególną uwagę na przymusowość, suwerenność, powszechność i terytorium.

FUNKCJE PAŃSTWA

Przeczytajcie na głos, wcześniej rozdany każdemu, fragment „Polityki” Arystotelesa (księga I punkt 1) i zastanówcie się w jaki sposób państwo może realizować swój cel, jakim jest dobro wspólne. W tych samych grupach uczniowie zastanawiają się jakie funkcje pełni państwo wobec wspólnoty i wobec pojedynczych obywateli.

Podobnie jak wcześniej poproś uczniów o wypisanie na tablicy efektów swojej pracy. Dopilnuj, aby w miarę możliwości uzasadniali swoje sądy przez całą grupę. Jeżeli nie wszystkie funkcje pojawią się na tablicy spróbuj naprowadzić grupę na konkretne zadania państwa. Zwróć szczególną uwagę na funkcję porządkową, prawodawczą, administracyjną, obronną, gospodarczą i socjalną. Spytaj, która według uczniów jest najważniejsza, a którą najtrudniej jest wypełnić.

USTROJE PAŃSTWOWE

Następnie przeczytaj na głos i rozdaj wszystkim fragment „Polityki” Arystotelesa (ks. III roz.3 par 1 i 2). Wspólnie zastanówcie się, kto może dzierżyć władzę państwie i jak, w zależności od tego kto nim zarządza, nazywa się dany ustroj. Podziel grupę na trzy podgrupy i poproś, aby na rysunku przedstawili sytuację obywatela, w jednym z trzech ustrojów:

- władza ingeruje we wszystkie przejawy życia społecznego i decyduje również o życiu prywatnym obywateli.
- władza stara się kontrolować większość obszarów życia i ogranicza inicjatywę obywatelską.
- władza umożliwia pełną aktywność obywatelską i pozostawia szerokie pole życia społecznego wolne od udziału władzy centralnej.

Następnie poproś, aby uczniowie dopasowali trzy obrazki do ustroju totalitarnego, autorytarnego i demokratycznego. Na koniec spytaj każdego ucznia, w którym z państw chciał(a)by mieszkać i dlaczego.

PRACA DOMOWA

Poproś, aby uczniowie na następną lekcję w tych samych grupach, w których rysowali obrazki (jeśli są zbyt liczne, podziel je na podgrupy, tak aby było w nich ok. 4-5 osób) przygotowali prezentację namalowanego ustroju (7-10 min). Pytania, na które powinni odpowiedzieć w prezentacji to:

1. W jaki sposób jest wyłaniana władza i w jaki sposób można ją zmienić?
2. Kto podejmuje najważniejsze decyzje w państwie? Czy obywatele mają na nie wpływ?
3. Czy obowiązuje wolność słowa i wolność zrzeszania się? Jeśli tak, to jak funkcjonuje w praktyce?
4. Na ile państwo ingeruje w życie prywatne obywateli?

Poproś też, by podali przykłady państw mających takie ustroje we współczesnym świecie.

DEMOKRACJA

Demokracja to ustrój wymagający od obywateli zaangażowania, zdolności kompromisu, umiejętności debaty. Etymologia słowa demokracja wskazuje na władzę ludu, gdyż demokracja u swoich źródeł polegała na jednoczesnym rządzeniu wszystkich wolnych obywateli *polis*. Wraz z wytworzeniem się koncepcji państwa jako struktury niezależnej od obywateli, przeobraziła się również sama demokracja. Współcześnie mamy do czynienia z demokracją przedstawicielską, w której tylko nieliczni obywatele są zaangażowani w proces rządzenia. W jaki sposób wpływa to na kondycję nowoczesnego państwa? Czy demokracja zaspokaja potrzeby wszystkich obywateli? Która z demokracji – ta ateńska czy raczej nam współczesna jest bardziej „demokratyczna”? Między innymi te zagadnienia poruszone zostaną podczas lekcji dotyczącej demokracji.

CELE LEKCJI WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Uczeń:

- 1) wyjaśnia zasady: większości, pluralizmu i poszanowania praw mniejszości w państwie demokratycznym;
- 2) porównuje demokrację bezpośrednią z przedstawicielską oraz większością z konstytucyjną(liberalną);

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

„Wojna peloponeska” Tukidydes

Przed lekcją musisz upewnić się, jak wygląda system wyborów do samorządu uczniowskiego w szkole, aby móc zweryfikować poprawność wypowiedzi i trafność klasyfikacji do konkretnego typu wyborów.

METODY PRACY

Praca w grupach.

Kalambury.

Prezentacja efektów pracy przed grupą.

STRUKTURA ZAJĘĆ

Poproś uczniów o przedstawienie przygotowanych w domu prezentacji. Następnie spytaj, który z ustrojów najczęściej występuje w państwach europejskich. Spytaj czy wiedzą, w jakim państwie narodziła się demokracja. Zwróć uwagę, aby uczniowie nie mylili Aten z państwem w rozumieniu współczesnym. Jeśli to konieczne, wyjaśnij czym była starożytna *polis*.

Następnie rozdaj i przeczytaj na głos fragment „Wojny peloponeskiej” Tukidydesa, księga II par. 38. Poproś o zidentyfikowanie zasad demokratycznego ustroju Aten (większość, równość wobec prawa, brak cenzusów majątkowych, pluralizm, wolność, brak ingerencji w życie prywatne, poszanowanie praw) Omów dokładnie wszystkie te zasady. Wspólnie zastanówcie się, czy obowiązują one we współczesnych państwach demokratycznych.

PODSTAWOWE ZASADY DEMOKRACJI

Podziel uczniów na dwie grupy. Każda z nich wybiera jednego reprezentanta, który musi przedstawić jedno z dwóch słów: „RYNEK” i „SALA DO GRY W PIŁKĘ”. Obie grupy będą musiały odgadnąć, co pokazuje ich reprezentant. Następnie spytaj czy wiedzą, czemu takie hasła pojawiły się w kalamburach. (Najlepiej zsynchronizować tę lekcję z nauczycielem historii, tak aby uczniowie w tym samym czasie przerabiali Rewolucję Francuską). Jeśli nie wiedzą, przedstaw (pokrótce) historię Stanów Generalnych, skupiając się na idei równości, a także powiedz, czym była starożytna agora.

DEMOKRACJA BEZPOŚREDNIA I PRZEDSTAWICIELSKA

Poproś, aby uczniowie połączyli oba słowa z jednym z dwóch typów demokracji: bezpośrednią i przedstawicielską, a następnie w tych samych grupach zastanowili się, czym te dwa typy się charakteryzują i czym się od siebie różnią. Efekty burzy mózgów zaprezentują przed pozostałym uczniami.

W trakcie prezentacji powinni poruszyć następujące kwestie:

- Czy istnieje system kontroli i ograniczenia władzy?
- Kto sprawuje władzę?
- Czy istnieje podział na rządzących i rządzonych?
- Czy możliwy był pluralizm poglądów?
- Czy chronione jest zdanie mniejszości?

Po prezentacjach spytaj, jaka forma demokracji jest według nich lepsza dla społeczeństwa i jaka jej forma jest możliwa do zrealizowania. Przedstaw nowe możliwości bezpośredniej partycypacji obywateli w podejmowaniu decyzji np. przez Internet.

SYSTEM WYBORCZY WIĘKSZOŚCIOWY I PROPORCJONALNY

Poproś, aby uczniowie opowiedzieli, jak wyglądają w ich szkole wybory do samorządu uczniowskiego i czy uważają, że wybory te są demokratyczne (wolne, powszechne, tajne, równe). Następnie spytaj, jak wyglądała procedura głosowania. Czy głosowali na listę wyborczą, czy na pojedyncze osoby?

Czy w szkole działa ciało przedstawicielskie wszystkich uczniów, czy tylko jedna osoba reprezentuje uczniów przez gronem pedagogicznym?

Prezentując różnicę między wyborami większościowymi i proporcjonalnymi, wspólnie zastanówcie się, czy w szkole planuje uczniowska demokracja większościowa czy liberalna.

Lekcję zakończ dyskusją o wadach i zaletach demokracji. Zacytuj sławne powiedzenie Winstona Churchilla „*demokracja jest najgorszym z możliwych ustrojów, tylko że lepszego nikt jeszcze nie wymyślił*” i spytaj, jakie mogły być powody takiego stwierdzenia.

Poproś, aby na następną lekcję uczniowie napisali, jak wyobrażaliby sobie idealny ustrój w państwie, które jeszcze nie istnieje i które można zaprojektować zupełnie od nowa. W pracy powinni poruszyć następujące kwestie:

PRACA DOMOWA

- Sytuacja obywatela wobec władzy
- Poziom ingerencji państwa w sferę prywatną
- System wyborczy
- Szczebel, na którym podejmowane są najważniejsze dla obywateli decyzje (centralnym, samorządowym, jednostkowym)

Długość pracy to ok. 2 strony. Można również poprosić, by opracowali ten temat w grupach 2-3 osób.

Autor: Aleksandra Niżyńska, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW